

e-ISSN 3083-6018

СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: економіко-правові проблеми

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>

Проблема варіативності у законодавчому забезпеченні конструкції організаційно-правової форми суб'єкта господарювання

Євгеній О. Агашков ¹ *

¹ Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (Україна). Аспірант кафедри господарського права.

* Автор-кореспондент, e-mail: JACK22011996@gmail.com

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

Дослідниця

DOI:

[10.70651/3083-6018/2025.7-8.18](https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.7-8.18)

Авторське право

© 2025 автора

Цей твір
ліцензовано на
умовах Ліцензії
Creative Commons
«Із Зазначенням
Авторства –
Некомерційна 4.0
Міжнародна»
(CC BY-NC 4.0).

У статті досліджено проблему варіативності у законодавчому забезпеченні конструкції організаційно-правових форм (ОПФ) суб'єктів господарювання в Україні. Показано, що чинне регулювання має численні прогалини та колізії, зокрема у зв'язку зі скасуванням Господарського кодексу України у 2025 році та відсутністю єдиного підходу до визначення ОПФ у Цивільному кодексі України. Виявлено, що Державний класифікатор України «Класифікація організаційно-правових форм господарювання» (ДК 002:2004) фактично є єдиним документом, який надає перелік ОПФ, однак він має лише технічний характер і не встановлює їх легального визначення. Проаналізовано позиції науковців і судову практику Верховного Суду, які підтверджують невизначеність статусу окремих організаційних форм, зокрема приватного підприємства. Зроблено висновок, що сучасна система регулювання створює ризики для підприємницької діяльності через відсутність чіткого переліку ОПФ та єдиного підходу до їх класифікації. Запропоновано удосконалення законодавства шляхом закріплення легальної дефініції ОПФ у Цивільному кодексі України, уніфікації класифікації унітарних та корпоративних підприємств, а також перегляду класифікатора ДК 002:2004. Практична цінність дослідження полягає у формуванні пропозицій для вдосконалення господарського законодавства з метою підвищення правової визначеності й передбачуваності корпоративних відносин. Новизна роботи полягає у комплексному підході до виявлення внутрішніх суперечностей законодавства та судової практики, які формують ризики для бізнесу, і пропонуванні шляхів їх усунення. Метою статті є сприяння виробленню доктринально узгодженого й системного підходу до регулювання організаційно-правових форм, що відповідатиме сучасним викликам ринкової економіки, потребам бізнесу та публічним інтересам.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

організаційно-правові форми, конструкція організаційно-правової форми, недоліки регулювання, методи регулювання, господарсько-правова доктрина.

e-ISSN 3083-6018

SOCIAL DEVELOPMENT: Economic and Legal Issues

<https://www.eu-scientists.com/index.php/sdel>

The Problem of Variability in the Legislative Regulation of the Legal Structure of the Organizational Form of a Commercial Entities

Yevhenii Ahashkov ¹ *

¹ Yaroslav Mudryi National Law University (Ukraine). PhD Student at the Department of Business Law.

* **Corresponding Author**, e-mail: JACK22011996@gmail.com

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Research Article

DOI:

[10.70651/3083-6018/2025.7-8.18](https://doi.org/10.70651/3083-6018/2025.7-8.18)

Copyright © 2025
by author

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution—NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

The article examines the problem of variability in the legislative regulation of organizational and legal forms (OLFs) of business entities in Ukraine. The study highlights that the current regulatory framework contains numerous inconsistencies and gaps, particularly following the repeal of the Commercial Code of Ukraine in 2025 and the absence of a unified approach to OLFs in the Civil Code of Ukraine. It has been established that the State Classifier of Ukraine "Classification of Organizational and Legal Forms of Business Entities" (DK 002:2004) remains the only document that provides a systematized list of OLFs, although it has merely a technical character and does not provide a legally binding definition. Academic positions and the case law of the Supreme Court were analyzed, with special emphasis on the legal uncertainty surrounding the status of private enterprises. The article concludes that the current framework increases risks for entrepreneurial activity due to the absence of a clear list of OLFs and a consistent system of their classification. The study proposes to improve legislation by introducing an explicit legal definition of OLFs in the Civil Code of Ukraine, unifying the classification of unitary and corporate enterprises, and revising DK 002:2004 to ensure coherence with the doctrine of commercial law. The practical value of the research lies in developing proposals for legislative improvement aimed at enhancing legal certainty and predictability in corporate relations. The ultimate purpose of this study is to contribute to the creation of a doctrinally consistent and systematic approach to the regulation of organizational and legal forms, ensuring alignment with both the needs of business and public interests.

KEYWORDS

organizational forms, construction of organizational form, shortcomings in regulation, methods of regulation, commercial-law doctrine.

1. Вступ

Сучасне правове середовище України перебуває у фазі глибоких трансформацій, зумовлених інтеграційними процесами з Європейським Союзом, розвитком цифрової економіки та необхідністю адаптації до глобальних викликів. У такій ситуації особливо гостро постає питання забезпечення системності у правовому регулюванні організаційно-правових форм (далі – ОПФ) суб'єктів господарювання, зокрема у зв'язку зі скасуванням Господарського кодексу України 28 серпня 2025 року.

Цивільний кодекс України здійснює класифікацію юридичних осіб залежно від порядку їх утворення – на юридичних осіб публічного та приватного права, а також за організаційною формою – на товариства, установи та інші форми, однак без наведення їх вичерпного переліку. Наступним етапом стало ухвалення Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) у 2003 році та Господарського кодексу України (далі – ГК України), який діяв до 28.08.2025.

Прийняття цих двох кодексів призвело до виникнення паралельних систем: ЦК України заклав основу для суб'єктів підприємницької діяльності, тоді як ГК України – для суб'єктів господарської діяльності. Проте така дуалістична модель не забезпечила комплексного вирішення проблеми регулювання конструкції ОПФ як цілісного елемента правової системи.

ЦК України класифікує юридичних осіб залежно від порядку їх створення – на юридичних осіб публічного та приватного права, а також за організаційною формою – на товариства, установи та інші форми, не надаючи при цьому вичерпного переліку.

Натомість ГК України (втратив чинність 28.08.2025) передбачав більш деталізовану класифікацію підприємств: за формою власності (приватні, колективні, комунальні, державні, зі змішаною формою власності); за способом утворення і формування статутного капіталу (унітарні та корпоративні). Додатково в ньому містився поділ за кількістю працюючих та розміром доходів – на суб'єктів мікропідприємництва, малого, середнього і великого підприємництва.

Скасування ГК України створило правовий вакуум у регулюванні господарських відносин, який має бути заповнений через удосконалення ЦК України та спеціального законодавства. Проте це потребує переосмислення всієї системи ОПФ з урахуванням сучасних викликів цифрової економіки та європейських стандартів регулювання.

Таким чином, законодавець, створюючи систему у ЦК України та систему й підсистеми у ГК України, фактично наділив конструкцію ОПФ різними характеристиками, що призвело до фрагментарності регулювання та відсутності єдиного підходу.

Тобто, очевидним є те, що Законодавець утворюючи систему в ЦК України та систему і підсистеми в ГК України наділяє конструкцію структурних елементів систем різними властивостями.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена недостатністю подолання системних недоліків у регулюванні ОПФ та створення адаптивної правової моделі, здатної відповісти на виклики цифрової трансформації економіки України.

2. Огляд літературних джерел

Теоретичне підґрунтя дослідження організаційно-правових форм суб'єктів господарювання заклали фундаментальні праці вітчизняних і зарубіжних науковців, які можна систематизувати за трьома основними напрямками: доктринальні дослідження правової природи ОПФ, аналіз законодавчих колізій та міжнародні тенденції розвитку.

Провідні українські науковці неодноразово вказали на системні недоліки законодавчого регулювання ОПФ. І. В. Спасибо-Фатєєва у своєму комплексному дослідженні коментує ст. 63 ГК України як таку, що формує опис видів підприємств, а лише її частиною 9 передбачено посилання на організаційно-правові форми [1, с. 74]. Автори обґрунтовують, що така законодавча техніка завдає шкоди поняттю «вид» та «форма» підприємства, що створює термінологічну плутанину в правозастосовній практиці.

Л. Ю. Снісаренко в докладному аналізі проблем класифікації звертає увагу на невідповідність у зазначеній статті заголовку, де названо «організаційні форми» і зміст, де згадуються унітарні та корпоративні, що на її думку не дає можливості ідентифікувати чи це

видно, чи організаційні форми [2, с. 373]. Дослідниця доводить, що яскраво виражена демаркація між кращими рівнями класифікації підприємств унеможливорює створення логічної системи правового регулювання.

М. Р. Авеситян у критичному аналізі законодавчих конструкцій підкреслює, що ст. 63 ГК України не вирішує питання визначення унітарних та корпоративних підприємств, і не дає змоги однозначно визначити, чи слід відносити унітарні та корпоративні підприємства до видів підприємств чи до організаційно-правових форм, а також чи варто розглядати кооперативи та інші підприємства як окремі види підприємств або як організаційно-правові форми різних категорій [3, с. 35–36]. Автор пропонує створення ієрархічної системи класифікації, що враховувала функціональні особливості різних типів суб'єктів господарювання.

Ця неузгодженість не є виконанням, системні колізії в законодавстві потребують комплексного міждисциплінарного аналізу з урахуванням економічних, правових та технологічних факторів.

Водночас практично відсутні дослідження, спрямовані на адаптацію традиційних правових конструкцій ОПФ до викликів цифрової економіки. Недостатньо вивченими залишаються питання створення гнучких регуляторних механізмів, здатних оперативно реагувати на появу нових бізнес-моделей. Особливо актуальною є потреба в розробці методології оцінки ефективності різних ОПФ з погляду сприяння економічному зростанню та інвестиційної привабливості.

Разом з тим дослідження, які забезпечили б системний аналіз конструкції ОПФ та визначили оптимальну модель правового регулювання в умовах скасування ГК України, здійснено не було. Саме ця прогалина зумовлює актуальність даного дослідження та додаток розробки науково обґрунтованих рекомендацій щодо модернізації систем ОПФ відповідно до сучасних економічних реалій та європейських стандартів.

3. Постановка завдання

Метою даного дослідження є розробка науково обґрунтованої концепції системного реформування законодавчого регулювання організаційно-правових форм суб'єктів господарювання в умовах правової трансформації, зумовленої скасуванням Господарського кодексу України та викликами цифрової економіки.

4. Методи та матеріали

У процесі дослідження було застосовано норми чинних нормативно-правових актів, проаналізовано спеціальну наукову літературу, використано результати статистичних досліджень, оприлюднені державними органами, а також матеріали судової практики, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень. Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс методів правового дослідження. Діалектичний метод застосовується при аналізі нормативно-правових актів, що обумовлюють структурно-функціональні особливості конструкції ОПФ та визначають їх внутрішні неузгодженості, а також при дослідженні судової практики. Порівняльний метод використовується при розрахунку регулювання конструкції ОПФ у різних нормативно-правових актах та при зіставленні законодавчого регулювання з судовою практикою. Метод аналізу застосовано при визначенні суспільних відносин, що виконується в конструкції ОПФ. Метод синтезу використано при визначенні можливих способів удосконалення правового регулювання. Формально-юридичний метод застосовано на всіх етапах дослідження для забезпечення точності правової термінології та коректності тлумачення норм.

5. Результати та обговорення

Суб'єкти господарювання є інструментом, який робить можливим здійснення господарської діяльності, і є її основою. Сучасні суб'єкти господарювання представлені великою палітрою форм, як ефективних з точки зору сучасності, так і рудиментарних, що були доцільними для бізнесу у минулому під час впливу певних факторів.

Відслідкувати як різноманітність форм, так і їх кількісний розподіл можливо завдяки Єдиному державному реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (далі – ЄДР).

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», Єдиний державний реєстр є державною інформаційною системою, яка забезпечує збирання, накопичення, оброблення, захист, облік та надання відомостей про юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадські формування, що не мають статусу юридичної особи [4].

ЄДР містить усі суб'єкти господарювання, що зареєстровані на території України з 1 липня 2004 року, та суб'єкти господарювання, що зареєстровані до цієї дати, відомості про які було внесено.

Розподіл зареєстрованих суб'єктів господарювання демонструє реальний стан речей та відсоткове співвідношення форм суб'єктів господарювання, що перебувають в обороті.

Так, за інформацією Державної служби статистики України, станом на 1 жовтня 2022 року в Україні зареєстровано 1 458 248 юридичних осіб та 1 409 430 фізичних осіб-підприємців.

Водночас, більша частина зареєстрованих ОПФ припадає на товариства з обмеженою відповідальністю – 51,89 % та приватні підприємства – 13,7 % [5].

Частина 2 статті 16 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» встановлює, що організаційно-правова форма юридичної особи визначається відповідно до класифікації організаційно-правових форм господарювання, закріпленої у Державному класифікаторі України «Класифікація організаційно-правових форм господарювання» ДК 002:2004 (далі – ДКУ) [4].

Станом на сьогодні, відповідно до ДКУ, існує понад 80 різних ОПФ суб'єктів господарювання.

Незважаючи на те, що ДКУ є лише технічним нормативно-правовим актом, він містить визначення ОПФ господарювання. Так, згідно з ДКУ, організаційно-правова форма господарювання визначається як спосіб здійснення господарської, у тому числі підприємницької, діяльності на відповідній правовій основі, що окреслює характер відносин між засновниками (учасниками), встановлює режим майнової відповідальності за зобов'язаннями підприємства (організації), регламентує порядок створення, реорганізації та ліквідації, систему управління, розподіл отриманих прибутків, а також можливі джерела фінансування його діяльності [6].

На рівні кодифікованих нормативних актів – ЦК України та ГК України, ані визначення «організаційно-правова форма суб'єкта господарювання», ані вичерпний перелік таких форм не врегульовані.

У ЦК України зустрічаються такі поняття як: «організаційно-правова форма юридичної особи приватного права», «організаційно-правова форма юридичної особи», «форма господарського товариства», «вид господарського товариства», проте, їх визначення не наводяться.

Стаття 83 Цивільного кодексу України передбачає, що юридичні особи можуть створюватися у формах товариств, установ та інших формах, визначених законом. У цій статті наводяться відмінні ознаки товариства та установи – зазначається, що товариство є об'єднанням осіб, тоді як установа є об'єднанням майна, а також здійснено поділ товариств на підприємницькі та непідприємницькі.

У свою чергу, глава 8 ЦК України присвячена формам підприємницьких товариств – наводяться форми товариств та виробничих кооперативів та властиві їм відмінності. Стаття 113 Цивільного кодексу України носить назву «Поняття та види господарських товариств», водночас у її частині другій наведено перелік можливих форм господарських товариств [7].

У ГК України містилися такі поняття: «організаційна форма підприємництва», «організаційна форма здійснення некомерційної господарської діяльності», «організаційна форма господарювання», «вид підприємства», «організаційна форма підприємства», «організаційно-правова форма підприємства». Проте, визначення цих понять також не були наведені. Ст. 63 описувала види та організаційні форми підприємств. Водночас, поділ на види здійснювався залежно від форм власності. У статті також здійснювався поділ підприємств на корпоративні та унітарні залежно від способу їх утворення (заснування) та формування

статутного капіталу, проте не уточнювалося, чи слід вважати корпоративні та унітарні підприємства організаційно-правовими формами, чи лише їх видами. Лише у ч. 9 цієї статті згадувалися «підприємства певного виду та організаційних форм». Так, виникла неузгодженість з ч. 3 ст. 62 ГК України, де згадувалося ОПФ підприємства. Водночас ГК України втратив чинність з 28 серпня 2025 року (ч. 3 ст. 17 Закону України № 4196-IX «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб»), тому дослідження підходів до регулювання ГК України може мати на сьогоднішній день лише теоретичне значення.

Однак скасування Господарського кодексу України стає тим кроком, який неминуче ускладнить правову систему та звузить інструментарій регулювання господарських відносин. Це створює штучну уніфікацію там, де об'єктивно існували відмінності між цивільними та господарськими правовідносинами. Поглинання господарського права цивільним унеможливорює повноцінне врахування специфіки підприємницької діяльності, яка потребує особливих механізмів регулювання. Господарський кодекс забезпечував різноманітність організаційно-правових форм, пропонуючи суб'єктам господарювання ширший вибір порівняно з обмеженим переліком форм у Цивільному кодексі. Особливе значення має збереження унікальних інститутів господарського права, які не мають аналогів у цивільному законодавстві та відображають економічні реалії сучасного підприємництва. Скасування ГК України означає відмову від багаторічного досвіду формування спеціалізованого господарського законодавства, яке враховувало особливості ринкової економіки України. Правове регулювання підприємницької діяльності втрачає свою галузеву специфіку, розчиняючись у загальних приватноправових конструкціях. Така реформа неминуче призведе до появи численних прогалин у регулюванні, які не можуть бути належно заповнені спеціальними законами без втрати системності. Необхідно усвідомити, що багато положень скасованого ГК України з часом набуватимуть затребуваності, коли практика виявить недостатність цивільно-правового інструментарію для регулювання складних господарських відносин. Зокрема, питання функціонування суб'єктів господарювання публічного права потребують спеціалізованого підходу, який забезпечував саме Господарський кодекс. Важливо зберегти напрацьовані в господарському праві рішення, які доводили свою ефективність на практиці. Перенесення цих положень у розрізнені спеціальні закони призведе до фрагментації правового регулювання та ускладнить правозастосування. Скасування Господарського кодексу України вимагатиме тривалого періоду адаптації для судової практики, бізнес-середовища та юридичної спільноти до нових умов регулювання. Ймовірним наслідком цього стане посилення правової невизначеності та ускладнення нормативної бази через потребу ухвалення численних спеціальних законодавчих актів. У довгостроковій перспективі це може призвести до послаблення захисту прав суб'єктів господарювання та зниження ефективності правової системи України.

В умовах одночасного існування Цивільного та Господарського кодексів, які відображали різні, але взаємодоповнюючі підходи до регулювання правовідносин, система законодавства забезпечувала необхідну гнучкість та спеціалізацію. Цивільний кодекс регулював загальні приватноправові відносини, тоді як Господарський кодекс містив спеціалізовані норми для підприємницької діяльності, що відповідало логіці галузевої диференціації права. Такий підхід створював нормативну визначеність через чітке розмежування сфер регулювання та давав можливість враховувати специфіку господарських відносин. Окремі зміни до законів, які регламентували діяльність юридичних осіб, успішно функціонували в рамках дуалістичної системи, забезпечуючи необхідну деталізацію регулювання. У результаті суб'єкти господарювання отримували доступ до більш широкого спектру організаційно-правових форм та спеціалізованих правових інструментів. Можливість ефективного розвитку корпоративного законодавства забезпечувалася саме наявністю спеціалізованого господарського регулювання, яке доповнювало загальні цивільно-правові норми.

Реформа організаційно-правових форм юридичних осіб потребувала збереження різноманіття підходів, що було можливе лише за умови підтримки дуалістичної моделі. Без ГК України будь-яке вдосконалення стає однобічним і втрачає можливість врахування господарської специфіки. Законодавчі ініціативи у сфері підприємництва отримували додаткові можливості розвитку завдяки існуванню спеціалізованого господарського законодавства, яке

відповідало сучасним економічним реаліям. Таким чином, збереження Господарського кодексу забезпечувало необхідну різноманітність правового інструментарію та створювало підґрунтя для більш досконалого регулювання господарських відносин.

У ЦК України також наявна певна неузгодженість між поняттями «вид» та «форма» вже при диференціації суб'єктів господарювання. Водночас, ЦК України не наводить вичерпний перелік можливих ОПФ, що створює певну невизначеність стосовно всіх можливих варіацій ознак, які можуть мати суб'єкти господарювання. Натомість є перелік визначень, що стосуються форм, видів тощо, які не дають чіткого розуміння взаємовідношення цих понять.

Окрім невизначеності в частині іменування конструкції, що має включати в себе певний набір диференційних категорій для відокремлення одного юридичного утворення від іншого, спостерігається також і незакінченість переліку таких юридичних утворень.

Так, О. І. Зозуляк зазначає, що невичерпність переліку організаційно-правових форм юридичних осіб приватного права спричиняє неоднозначність у їх віднесенні до категорії корпорацій. Це особливо проявляється у випадках із приватними підприємствами, фермерськими господарствами та подібними утвореннями, оскільки виникає необхідність у запровадженні додаткових критеріїв для їх диференціації [8, с. 218].

Не зважаючи на такий неоднозначний підхід Законодавця і певну невідповідність у термінології, ці конструкції певним чином працюють завдяки судовій гілці влади, адже згідно з частиною 5 статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які у своїй діяльності застосовують нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму [9]. Саме завдяки тому, що судова гілка влади наводить певні узагальнені підходи до трактування тієї чи іншої норми є можливим їх подальше введення в обіг.

Однією з важливих новел стала постанова Великої Палати Верховного Суду від 29.06.2021 року у справі № 916/2813/18, у якій сформульовано новий підхід до правової природи приватного підприємства. Суд наголосив, що приватне підприємство не є самостійною організаційно-правовою формою юридичної особи, а виступає класифікаційною ознакою юридичних осіб залежно від форми власності. При цьому Суд зазначив, що приватне підприємство може існувати виключно як товариство з обмеженою відповідальністю або виробничий кооператив.

Для визначення того до якої ОПФ віднести приватне підприємство як юридичну конструкцію, Суд використовує певний алгоритм як своєрідний фільтр з переліком диференційних категорій: 1) отримання прибутку як мета діяльності підприємства; 2) наявність статутного капіталу, що поділений на частки; 3) наявність випусків акцій – цим способом Суд виключає з переліку можливих ОПФ акціонерне товариство; 4) визначення того чи несе учасник відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи з урахуванням статуту та закону – для виключення з переліку можливих ОПФ повного та командитного товариства, а також товариства з додатковою відповідальністю; 5) визначення того чи має один член підприємства лише один голос та чи має він можливість у певних випадках додаткову кількість голосів – для виключення з переліку можливих ОПФ кооперативів.

Тобто, очевидним є наявність певних відправних точок при диференціації. Водночас, перелік ознак відрізняється від того, що наведено у ДКУ. Більш детально цю проблематику буде розглянуто у підрозділі 1.3. дисертації.

Окрім підтвердження інформації про невизначеність конструкції ОПФ у ЦК України, та інших законах, Суд у цій постанові звернув увагу і на помилковість певних ОПФ у ДКУ, зазначивши, що не зважаючи на те, що приватне підприємство поіменоване в ДКУ як окрема ОПФ, це не встановлює таку ОПФ на законодавчому рівні [10].

Як вже зазначалось, на рівні нормативно-правових актів відсутня така дефініція як «організаційно-правова форма». Саме тому виникають різні підходи науковців до трактування цього поняття.

О. Р. Кібенко зазначає, що поняття організаційно-правової форми базується на класифікаційних критеріях, які мають формоутворювальний характер і поділяються за такими ознаками, як характер майнової відповідальності, вид корпоративних прав та правові підстави виникнення суб'єкта [11, с. 57].

У свою чергу, І. М. Кучеренко визначає організаційно-правову форму як сукупність взаємопов'язаних елементів (ознак), закріплених нормами права, що дозволяють у зовнішньому прояві ідентифікувати юридичну особу як окремий вид. Інакше кажучи, це певний комплекс ознак, передбачених законодавством, включно з такими, що не є виключними для конкретної форми, але дають змогу сформуванню загального уявлення про юридичну особу як цілісний правовий інститут [12, с. 291].

В. В. Кочин вважає ОПФ юридичної особи показником ефективності законодавчого регулювання. Автор вказує, що цивільне законодавство виробляє загальні принципи регулювання юридичних осіб, а їх загальна будова має відповідати меті їх створення. Водночас більш деталізоване регулювання повинно здійснюватися на локальному рівні, з урахуванням специфіки сфери діяльності та потреб у реалізації завдань, визначених засновниками (учасниками чи членами) [13, с. 85–89].

К. О. Кочергіна розглядає ОПФ як «реактивні соціальні системи», і, застосовуючи до них системний підхід, зазначає, що вони активно взаємодіють з іншими соціальними системами як зі своїм оточуючим середовищем. Водночас, кожна система може розглядатися як підсистема або окремий елемент системи. Як фактори впливу авторка розглядає політичні, економічні, правові, демографічні та етнічні умови.

Так, К. О. Кочергіна розглядає поняття ОПФ у розрізі функціонального навантаження поняття і відокремлює це поняття від конструкції юридичної особи. Згідно її дослідження, функціональне навантаження конструкції ОПФ виявляється у внутрішньоструктурних, організаційних відносинах – внутрішньокорпоративний аспект, тоді як функціональне навантаження юридичної особи полягає в тому, що вона є суб'єктом права – зовнішній аспект (визначається його взаємозв'язок з іншими суб'єктами цивільного обороту) [14, с. 116].

У сучасному правовому та соціально-економічному контексті ідеї К. О. Кочергіної набувають нового змісту та актуальності. Її розуміння організаційно-правових форм як «реактивних соціальних систем» дає підстави трактувати ці форми не як застигли правові конструкції, а як живі, динамічні утворення, що змінюються під впливом зовнішніх чинників. У 2020-х роках ми спостерігаємо, як на організаційно-правову конфігурацію бізнесу та непідприємницьких організацій прямо впливають політична турбулентність, цифровізація, демографічні зсуви та міграційні процеси. Наприклад, повномасштабна війна в Україні спричинила появу нових видів ОПФ у секторі гуманітарної допомоги, які змушені швидко адаптуватися до змін законодавства, запитів суспільства й донорських вимог – саме як реактивні соціальні системи.

Системний підхід, який пропонує Кочергіна, сьогодні дозволяє комплексно бачити зв'язок між внутрішньою структурою суб'єкта та його зовнішнім середовищем. Якщо раніше внутрішньокорпоративні відносини розглядалися переважно як автономна сфера, то тепер очевидно, що на них безпосередньо впливають зовнішні очікування – інвесторів, державних регуляторів, споживачів і навіть громадянського суспільства. В умовах ESG-орієнтації бізнесу (екологічна, соціальна та корпоративна відповідальність) ОПФ змушені вбудовувати соціальні параметри у свою внутрішню організаційну модель. Тобто, внутрішньокорпоративна логіка, яка, за Кочергіною, визначає функціональне навантаження ОПФ, більше не є замкненою – вона відкрита для зовнішніх впливів.

Розмежування конструкцій ОПФ і юридичної особи, запропоноване авторкою, дає змогу краще зрозуміти сучасні тенденції у правовому оформленні суб'єктності. Зовнішній аспект – правосуб'єктність – сьогодні нерідко стандартизується: є загальні вимоги до відкриття рахунків, ідентифікації бенефіціарів, звітності, ліцензування. Але саме організаційно-правова форма як внутрішня система є гнучкішою і дозволяє адаптувати механізми управління до специфіки ринку або навіть до міжнародних вимог. У міжнародному бізнесі, наприклад, ми бачимо, як транснаціональні компанії реєструють дочірні структури в різних юрисдикціях, використовуючи ті ОПФ, які найкраще відповідають потребам оптимізації податків, мінімізації ризиків або швидкої зміни структури власності.

За результатами аналізу М. Р. Авеситян, існують різні підходи до визначення ОПФ. Це поняття трактується як комплекс правових норм, сукупність ознак або правових параметрів, що його характеризують, а також як організаційна модель, певний тип відносин чи набір методів організації виробництва. Крім того, авторка підкреслює, що організаційно-правова форма

господарювання, будучи відображенням сукупності ознак організації та здійснення господарської діяльності, водночас виконує роль правової моделі. Таким чином, організаційно-правова форма господарювання постає як модель реалізації господарської діяльності [3, с. 46].

Аналіз показує, як юридично значущі ознаки організаційно-правової форми юридичної особи пов'язані з основними характеристиками підприємницької діяльності, визначеними у статті 42 Господарського кодексу України [15]. Першою серед таких ознак є систематичність здійснення господарської діяльності, яка, у свою чергу, неможлива без стабільної організаційної структури суб'єкта. Систематичність означає регулярне, безперервне, а не одноразове чи випадкове ведення господарської діяльності, що передбачає потребу у формалізації як організаційної, так і правової основи функціонування суб'єкта. Власне, саме організаційно-правова форма надає юридичній особі таку формалізовану рамку, що закріплюється в установчих документах. Наприклад, створення товариства з обмеженою відповідальністю передбачає наявність статуту, в якому обов'язково відображаються такі ключові елементи: види діяльності, порядок внесення вкладів, структура управління, права учасників, умови використання і розпорядження майном, тощо.

І. В. Борисов, досліджуючи майнову відокремленість як один із ключових елементів організаційно-правової форми фінансових організацій, підкреслює, що капітал-власність визначається тим, за ким зберігається правовий титул на первинний капітал під час створення юридичної особи. У цьому зв'язку можливі два варіанти: а) право власності на майно не переходить до юридичної особи; б) право власності переходить до неї. У першому випадку постає питання управління майном засновників, що зумовлює потребу у створенні спеціального органу управління або залученні професійного управителя, які фактично володітимуть і здійснюватимуть повноваження з розпорядження активами засновника, за яким зберігається титул приватної власності. У другому випадку відбувається трансформація капіталу-власності у капітал-функцію: юридична особа набуває права власності на передане засновниками майно (ресурси), що слугує вкладом. Це спричиняє зміну правового механізму регулювання відносин, які виникають у зв'язку з володінням, користуванням і розпорядженням переданим майном. При передачі права власності на майно від засновника юридичній особі він делегує їй повноваження з управління капіталом, що зумовлює необхідність створення спеціального органу управління на професійній основі. Водночас актуалізується й контрольна функція засновника, спрямована на перевірку використання переданих ресурсів для формування первинного (статутного, установчого) капіталу юридичної особи [16, с. 63; 17].

Інвестування в активи, як форма реалізації систематичної господарської діяльності, завжди базується на чітко визначеному майновому режимі, який прямо залежить від обраної організаційно-правової форми. Наприклад, у повному товаристві всі учасники мають спільне майно, яке використовується у спільній діяльності без виділення часток, а в товаристві з обмеженою відповідальністю – кожен учасник має конкретно визначену частку, пропорційну його внеску. Це впливає не лише на розподіл прибутку, а й на порядок управління та розподілу ризиків. Крім того, систематичність діяльності передбачає організаційне забезпечення стабільності процесів: найм працівників, укладення довгострокових договорів, використання складських та виробничих приміщень. Усе це є наслідками наявності певної юридичної оболонки, без якої реалізація підприємництва була б неможливою.

Друга ключова ознака – самостійність та ініціативність суб'єкта господарювання – має прямий зв'язок із ступенем його автономності, що обумовлюється не лише фактичним характером діяльності, а й правовою природою організаційно-правової форми. Автономія означає здатність суб'єкта приймати рішення щодо ведення своєї діяльності незалежно від інших учасників ринку або органів влади (за винятком випадків державного регулювання). Наприклад, ТОВ, маючи статус юридичної особи, самостійно виступає стороною у правовідносинах, укладає договори, набуває майнові права, несе обов'язки, відкриває рахунки, і діє від свого імені. Водночас приватне підприємство хоч і є суб'єктом господарювання, його автономія значною мірою залежить від того, чи створено його однією фізичною особою, чи колективом – що впливає на прийняття рішень, обсяг повноважень керівника, а також на правонаступництво в разі припинення діяльності.

У випадку акціонерного товариства самостійність ще більше ускладнюється структурно, адже орган управління – загальні збори акціонерів – делегує повноваження виконавчому органу,

що забезпечує реалізацію ініціатив на операційному рівні. Водночас ця форма передбачає більш чітке розмежування повноважень між учасниками, що сприяє кращій організації внутрішнього контролю та підвищенню прозорості. Самостійність, у цьому аспекті, не є тотожна повній свободі, а врівноважується внутрішньо-організаційними обмеженнями, які забезпечують правову стабільність. Ініціативність же, як ознака підприємництва, виявляється в можливості юридичної особи розширювати свою діяльність, відкривати філії, залучати інвестиції, змінювати види діяльності або трансформуватися в інші організаційно-правові форми, що можливе тільки за наявності правового механізму, встановленого установчими документами та чинним законодавством.

Третьою характеристикою підприємницької діяльності є ініціативність. Вона виражається у праві самостійно обирати організаційно-правову форму, види господарської діяльності, приймати управлінські рішення в межах чинного законодавства. Організаційно-правова форма надає суб'єкту господарювання правові можливості для реалізації ініціативи в рамках передбачених законом повноважень та визначає, чи є розподіл прибутку між учасниками допустимим і в якому порядку. Наприклад, у товариствах (повному, командитному, з обмеженою відповідальністю, акціонерному) прибуток після сплати податків може розподілятися серед учасників відповідно до їх часток у статутному капіталі або згідно з іншим порядком, передбаченим установчими документами. Натомість у неприбуткових організаціях (громадських об'єднаннях, благодійних фондах) прибуток не підлягає розподілу між засновниками. Це прямо заборонено пунктом 133.4.1 Податкового кодексу України, який передбачає обов'язкову умову про використання доходів (прибутків) виключно для фінансування витрат на утримання організації та досягнення її цілей.

У сфері освітніх або медичних послуг можлива наявність як прибуткових, так і неприбуткових юридичних осіб. Наприклад, приватна клініка або комерційний навчальний центр функціонують із метою отримання прибутку, тоді як державна лікарня чи муніципальний виш, як правило, мають статус бюджетної установи. Відповідно, організаційно-правова форма в цьому випадку визначає не лише можливість отримання прибутку, а й порядок його використання: інвестування в розвиток, модернізацію матеріально-технічної бази, фонд оплати праці або резервний капітал.

Четвертою характеристикою підприємницької діяльності є ризиковість. Організаційно-правова форма визначає межі та характер відповідальності учасників і власників за господарські ризики. Є однією з найбільш динамічних характеристик підприємництва, оскільки ризик притаманний будь-якій господарській діяльності, пов'язаній з інвестуванням ресурсів, ринковими коливаннями та можливими втратами. У цьому контексті організаційно-правова форма визначає режим відповідальності, що безпосередньо впливає на межі ризику як для самого суб'єкта, так і для його учасників. Наприклад, у повному товаристві всі учасники несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном. Це зумовлює високий рівень особистого ризику для засновників, проте водночас підвищує довіру контрагентів до такого суб'єкта господарювання. Натомість товариство з обмеженою відповідальністю, що впливає вже з його назви, встановлює обмежену відповідальність учасників лише у межах їхніх внесків до статутного капіталу. Подібний режим істотно зменшує індивідуальні ризики, роблячи цю форму однією з найбільш поширених та привабливих для малого й середнього бізнесу.

У сфері венчурного капіталу, де рівень ризику традиційно високий, часто застосовується акціонерна форма, що дозволяє диверсифікувати ризики серед великої кількості інвесторів. У свою чергу, в регульованих галузях – таких як страхування, банківська діяльність, енергетика – передбачено додаткові механізми забезпечення платоспроможності, які формуються відповідно до особливостей організаційно-правової форми (вимоги до розміру статутного капіталу, створення резервних фондів, запровадження внутрішнього контролю тощо).

Таким чином, кожна ознака підприємницької діяльності не лише відображається в організаційно-правовій формі, а й структурно обумовлює її зміст. Залежно від обраної форми, суб'єкт отримує або втрачає можливість реалізовувати певні елементи підприємництва, що засвідчує тісний взаємозв'язок між правовою формою юридичної особи та фактичним характером її участі у господарському обігу.

Однак аналіз організаційно-правової форми в дихотомічному вимірі дозволяє побачити її як структурний компроміс між ознаками підприємницької діяльності та юридично значущими характеристиками самого суб'єкта. Проте вичерпний підхід до розуміння цих форм вимагає виходу за межі лише формальних ознак. Необхідно враховувати також різноманітність властивостей ринків, на яких діють юридичні особи. Умовно кажучи, природа фінансового ринку диктує свої вимоги до суб'єкта – обов'язковість ліцензування, специфічні нормативи капіталу, режим внутрішнього контролю.

Так, для ринку фінансових послуг характерна надзвичайно висока концентрація ризиків, які не завжди можуть бути нейтралізовані лише через механізми саморегулювання. У цьому контексті організаційно-правова форма набуває компенсаторної функції – наприклад, банківська установа повинна мати форму акціонерного товариства, що забезпечує прозорість структури власності, масовість інвестування та відкрите управління. Аналогічно, ринок лікарських засобів вимагає від суб'єкта не стільки гнучкості у здійсненні господарської діяльності, скільки чіткої відповідності публічним інтересам, включаючи фармакологічну безпеку, контроль якості, належну практику виробництва.

У сфері послуг, особливо тих, що базуються на особистих навичках виконавця (освіта, консалтинг, мистецька діяльність), акцент переноситься з корпоративної структури на особисту відповідальність. Тут організаційно-правова форма виступає не стільки як спосіб обмеження відповідальності, скільки як спосіб організації ефективної комунікації з ринком. Отже, організаційно-правова форма – це не лише інституційний каркас, але й функціональна реакція на вимоги ринку.

Проблема полягає в тому, що сучасна типологія організаційно-правових форм не завжди відображає специфіку конкретного ринку. Наприклад, масове виробництво у фармацевтиці чи харчовій промисловості потребує іншого режиму інвестування й управління, ніж малі підприємства у сфері ІТ або архітектурного дизайну. У свою чергу, для високоризикових ринків, таких як біржові операції або страхування, важливо передбачити спеціальні механізми гарантування фінансової стійкості юридичної особи, що неможливо поза межами відповідної організаційно-правової форми.

Крім того, організаційно-правова форма відображає не тільки горизонталь відносин засновників між собою, а й вертикаль регулятивних вимог держави. Так, у банківському секторі діє принцип жорсткої ліцензованості, що автоматично обмежує коло допустимих організаційно-правових форм. Інакше кажучи, держава через правове регулювання примушує суб'єкта обирати таку форму, яка забезпечить публічний інтерес, у тому числі безперервність функціонування системи. Водночас у галузі творчих індустрій або фрілансу навпаки – має сенс спрощення, наприклад через фізичну особу – підприємця.

Таким чином, дослідження організаційно-правових форм юридичних осіб потребує врахування щонайменше двох детермінант: по-перше, базових ознак господарської (у тому числі підприємницької) діяльності; по-друге, унікальних властивостей певного ринку. Лише на стику цих факторів можливо сформулювати ефективну модель правосуб'єктності, яка б відповідала як інтересам засновників, так і публічному інтересу.

Як вже згадувалося, кодифіковані нормативно-правові акти не формують виключний перелік можливих ОПФ.

Так, ЦК України передбачає утворення фізичної особи-підприємця (ст. 50–54), як суб'єкта підприємницької діяльності, а також юридичні особи, що утворюються у формі товариств, установ та інших формах.

Товариства передбачають поділ на підприємницькі та непідприємницькі. Серед підприємницьких товариств згадуються: повні товариства (ст. 84, ст. 119–132), командитні товариства (ст. 84, 133–139), товариства з обмеженою відповідальністю (ст. 84, 140), товариства з додатковою відповідальністю (ст. 84, 141), акціонерні товариства (ст. 84, 152–154, 155–162), виробничі кооперативи (ст. 84, 163–166), сільськогосподарські кооперативи (ст. 84, 86, ч. 5 ст. 163) та сільськогосподарські кооперативні об'єднання (ст. 84, 86).

Непідприємницьким товариствам присвячено лише ст. 85 і 86 ЦК України, де не згадується їх перелік.

Установи згадуються у ст. 86, ч. 3 ст. 87, ч. 3 ст. 88, ч. 3 ст. 89, ч. 1 ст. 90, ст. 101, 102, 103, ч. 4 ст. 104.

Перелік юридичних осіб, що включений в поняття «інші форми» в ЦК України не визначено.

Водночас, слід відзначити, що більшість ОПФ у положеннях щодо вищезгаданих ОПФ містить відсилання до інших нормативно-правових актів, де визначено більш детальне регулювання. Так, щодо повних товариств – у ч. 2 ст. 125 та ч. 3 ст. 130 міститься посилання на регулювання «іншим законом» та «законом» з відсиланням до ЗУ «Про господарські товариства», щодо командитних товариств – у ч. 3 ст. 133 міститься посилання на регулювання «іншим законом» аналогічно з відсиланням до ЗУ «Про господарські товариства», щодо товариств з обмеженою відповідальністю – ч. 2 ст. 140 передбачено, що їх особливості діяльності встановлені ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», щодо товариств з додатковою відповідальністю – ч. 2 ст. 141 встановлюється, що їх особливості діяльності встановлені ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», щодо акціонерних товариств – ч. 2 ст. 152 зазначається, що їх особливості діяльності встановлюються ЗУ «Про акціонерні товариства», щодо виробничих кооперативів – в ч. 4 ст. 163 визначено, що їх правовий статус, права і обов'язки членів встановлюються «іншим законом» з відсиланням до ЗУ «Про кооперацію», щодо сільськогосподарських кооперативів – ч. 5 ст. 163 передбачено, що особливості створення і діяльності сільськогосподарського кооперативу можуть встановлюватися «законом» з відсиланням до ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію», що втратив чинність 15 листопада 2020 року [7].

В свою чергу, ГК України містить інформацію про такі ОПФ: акціонерне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повне товариство, командитне товариство (ст. 79, 80), виробничий кооператив (ст. 94–110), споживче товариство, спілка споживчих товариств (ст. 111), підприємство об'єднань громадян, підприємство релігійних організацій (ст. 112), приватне підприємство (ст. 113), фермерське господарство (ст. 114), сільськогосподарський кооператив, сільськогосподарське кооперативне об'єднання (ст. 114-1), підприємство з іноземними інвестиціями (ст. 116), іноземне підприємство (ст. 117), асоціація, корпорація, консорціум, концерн (ст. 118–124), холдингова компанія (ст. 126), союз, спілка, асоціація (ст. 127), громадянин-підприємець (ст. 128), кредитна спілка (ст. 130), благодійний фонд, благодійне товариство, благодійна установа (ст. 131), банк (ст. 334, 336, 338). У зв'язку з припиненням чинності Господарського кодексу України в серпні цього року постає питання подальшого існування зазначених організаційно-правових форм та/або їх трансформації в інші форми, як це передбачено Законом України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб».

Подібно до регулювання у Цивільному кодексі України, більшість організаційно-правових форм у Господарському кодексі містили відсилання до інших нормативно-правових актів. Зокрема: щодо господарських товариств – ч. 1 ст. 79 визначала, що порядок їх створення та діяльності регулюється законом, а ч. 2 ст. 80 передбачала, що утворення, функціонування та припинення господарських товариств регулюється ЦК України та спеціальним законом; щодо виробничих кооперативів – ст. 110 відсилала до ГК України та інших законів; щодо приватних підприємств – ч. 2 ст. 113 визначала, що порядок їх організації та діяльності встановлюється ГК України й іншими законами; щодо фермерських господарств – ч. 3 ст. 114 регламентувала, що такі відносини регулюються ГК України, Законом України «Про фермерське господарство» та іншими актами; щодо сільськогосподарських кооперативів та їх об'єднань – ч. 2 ст. 114-1 передбачала їх регулювання Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію» (який втратив чинність 15 листопада 2020 року); щодо кредитних спілок – ч. 6 ст. 130 визначала, що їх статус та діяльність регулюються Законом України «Про кредитні спілки» та іншими законами; щодо благодійних фондів, товариств та установ – ч. 6 ст. 131 встановлювала додаткові вимоги до створення, реєстрації та діяльності благодійних організацій згідно з ГК України, Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» та іншими законами; щодо юридичних осіб товарних ринків – ст. 278 відсилала до Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» та Закону України «Про товарні біржі»; щодо банків – ч. 5 ст. 336 закріплювала їх регулювання Законом України «Про банки та банківську діяльність», а також законодавством про господарські товариства та про кооперацію у частині, що не суперечила ГК України та цьому спеціальному закону [15].

Водночас, деякі паралельно існуючі нормативно-правові акти передбачають не деталізацію ОПФ, а утворення інших ОПФ. Так, наприклад, ч. 3 ст. 4 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» встановлює, що адвокатського бюро та адвокатське об'єднання є організаційними формами адвокатської діяльності [18]. Проте, як вже зазначалося, повну картину щодо кількості ОПФ можна побачити лише у ДКУ, на підставі даних якого вноситься інформація до ЄДР. Водночас, у бібліографії ДКУ зазначено ще 33 нормативно-правових акти, окрім кодифікованих, що є джерелами даних про ОПФ [6].

Так, О. І. Зозуляк підкреслює незрозумілість підходу до диференціації ОПФ, адже майже кожен закон створює нові юридичні форми, і більшість таких форм є штучно виділеними, оскільки не мають певної особливості або винятковості для виділення в самостійну правову форму. Водночас, авторка посиляється на законодавче закріплення благодійних організацій, профспілок, щодо яких відсутня певна індивідуальність у порівнянні з громадськими організаціями, та гаражні, житлові, житлово-будівельні кооперативи, що за своєю суттю є споживчими товариствами [19].

Вище ми розглянули регулювання ОПФ та виявили певні недоліки, що утворюють своєрідні «пробіли» у нормотворчості. Відповідно, постає питання того, якими положеннями вони мають бути унормовані та який має бути характер цих положень – мають вони встановлювати певні можливі варіанти поведінки для користувачів ОПФ, або ж чіткі правила, що не передбачають можливості вибору для користувача.

У правовій науці передбачається імперативний та диспозитивний методи регулювання суспільних відносин.

Диспозитивні норми встановлюють свободу для суб'єкта при виборі варіанта поведінки. Так, встановлюються можливі межі набуття прав і обов'язків, а також обрання структури суб'єктивних прав та способів їх захисту [20, с. 139, 140].

Імперативні норми є протилежністю диспозитивних і направлені на обмеження автономії суб'єкта правовідносин, не даючи йому можливості вибору, а лише встановлюючи єдиний можливий механізм.

На думку М. І. Козюбри, імперативний метод впорядковує поведінку суб'єктів суспільних правовідносин через її категоричну та докладну регламентацію юридичними правилами і неможливість самостійного встановлення правил поведінки суб'єктами. Регламентація має на меті встановлення рівних правил для всіх суб'єктів правовідносин [21, с. 100].

Цілком слушною є позиція С. О. Погрібного, який наголошує, що імперативні норми забезпечують зовнішнє, тобто державне, регулювання цивільних відносин, тоді як диспозитивні норми надають можливість їх автономного врегулювання [22, с. 53].

Використання того чи іншого методу правового регулювання залежить від предмету їх регулювання – суспільних відносин, що виникають між суб'єктами суспільних правовідносин.

Використання імперативних норм є притаманним для публічного права, адже передбачає підпорядкування одних суб'єктів правовідносин іншим, а також передбачає лише варіанти поведінки визначені юридичними правилами [21, с. 100].

Тоді як диспозитивні норми є основним інструментом для приватного права в умовах ринкової економіки для регулювання цивільних відносин. Водночас, диспозитивна норма лише заповнює прогалину в правовідносинах, але не нав'язує умов взаємодії сторін [20, с. 141].

Тому, перш ніж визначати який метод регулювання є найбільш релевантним у регулюванні ОПФ слід проаналізувати предмет регулювання – суспільні правовідносини, що виникають у ОПФ, як у юридичної конструкції.

Для цих цілей можна виділити 2 типи правовідносин – внутрішні та зовнішні.

Внутрішні правовідносини утворюються в самій конструкції ОПФ з її засновниками, і між засновниками та органами управління ОПФ, утворення яких передбачено специфікою тієї чи іншої ОПФ.

Зовнішні правовідносини, в свою чергу, мають місце при взаємодії конструкції ОПФ з державою (реєстрація ОПФ, активність ОПФ протягом строку її існування, ліквідація ОПФ), а також при взаємодії з іншими особами.

Для встановлення методу регулювання для комплексу суспільних відносин, необхідно спочатку визначити індивідуальні особливості кожного його елементу для врахування їх особливостей у сукупності.

Так, розглядаючи правовідносини між ОПФ та засновниками, можна дійти висновку, що вони потребують певного поділу. Адже, між засновниками та ОПФ, як конструкцією виникає два види відносин – ті, що передбачають саму можливість вибору ОПФ та ті, що виникають при взаємодії з ОПФ, як конструкцією.

ОПФ є інструментом здійснення комерційної діяльності засновників. Обираючи ту чи іншу ОПФ вони розраховують на її «технічні характеристики» для планування бізнесу.

Очевидним є те, що використання неоднозначних ОПФ призводить до додаткових ризиків під час здійснення господарської діяльності.

Законодавство вже містить низку імперативних вимог щодо вибору організаційно-правової форми при здійсненні окремих видів діяльності. Так, іноземні підприємства не можуть створюватися у сферах, що мають стратегічне значення для безпеки держави; громадське об'єднання допускається утворювати лише у формах громадської організації або громадської спілки; банки в Україні можуть створюватися виключно у формі акціонерного товариства чи кооперативного банку. Водночас у переважній більшості випадків визначення ОПФ залишається на розсуд засновників і здійснюється з огляду на комерційні інтереси та особливості майбутньої діяльності.

Тобто, правовідносини, що обумовлюють саму можливість вибору мають певний дуалістичний характер – з одного боку Законодавець імперативно встановлює вимоги до ОПФ для здійснення певних видів діяльності не даючи засновнику скористатися вибором ОПФ для структурування бізнесу, з іншого боку – диспозитивним шляхом надає засновнику свободу вибору ОПФ при здійсненні всіх інших видів діяльності.

Разом з тим, обмеження щодо вибору ОПФ не вирішують питання щодо можливого трактування деяких ОПФ судовою гілкою влади під час вирішення спорів, що стосуються тієї чи іншої ОПФ.

Так, з точки підприємницької діяльності та обрання інструменту в який буде здійснюватися інвестування, неоднозначний підхід щодо трактування ОПФ є неприпустимим, і таким, що негативно впливає на бізнес (вище ми згадували про трактування ОПФ такого утворення як приватне підприємство Верховним Судом у справі № 916/2813/18). Підприємницька діяльність є такою, що здійснюється на страх і ризик підприємця, а невизначеність ОПФ створює додаткові ризики, і ускладнює її здійснення.

Невизначеність для засновника полягає як у невключеності переліку ОПФ у кодифікованих нормативно-правових актах, неспівставності деяких ОПФ у нормативно-правових актах та технічних документах, що використовуються при веденні обліку ОПФ.

Так, можна дійти висновку, що при регулюванні суспільних відносин, що виникають між засновниками та конструкцією ОПФ, потрібно застосувати певним чином «подвійний» підхід.

Щодо відносин, що виникають під час вибору ОПФ, частково імперативний метод є обґрунтованим, адже таким чином здійснюється контроль держави за окремими видами діяльності, але безумовним є те, що це позбавляє засновника можливістю скористатися перевагами інших ОПФ, ніж ті, що прямо визначені законодавством та змушує його вносити в фінансове планування інші можливі витрати пов'язані з особливостями ОПФ (наприклад, витрати на адміністрування акціонерного товариства є значно більшими, ніж товариства з обмеженою відповідальністю). Частково диспозитивний метод в цьому випадку також виглядає доречним, адже надає засновнику можливість вибору ОПФ та можливість оптимізації певних витрат.

Стосовно відносин, що виникають вже безпосередньо при взаємодії засновника та конструкції ОПФ, то імперативний метод, є більш логічним, оскільки невизначеність щодо окремих елементів конструкції ОПФ є неприпустимою при плануванні господарської діяльності, що здійснюватиметься через таку ОПФ.

Розглядаючи правовідносини між засновниками та органами управління, можна відмітити те, що кожна ОПФ має індивідуальний характер таких правовідносин. Це обумовлюється, по-перше, необов'язковістю утворення певних органів для одних ОПФ та їх обов'язковістю для інших, і, по-друге, індивідуальністю прав та обов'язків різних органів управління ОПФ.

Так, зокрема, як приклад можна навести утворення наглядової ради в товаристві з обмеженою відповідальністю та акціонерному товаристві, де для її утворення встановлені різні законодавчі вимоги.

Зважаючи на те, що при обранні «інструменту» здійснення комерційної діяльності засновники покладаються не лише на властивості конструкції ОПФ, а й на те яким чином здійснюватиметься управління нею, визначеність щодо можливих варіантів поведінки у цих взаємовідносинах також є необхідною умовою для засновника при обранні ОПФ, і імперативний метод регулювання буде найбільш доречним.

Аналізуючи взаємодію ОПФ з державою, ми приходимо до висновку, що вони полягають у адмініструванні реєстрації ОПФ, її існування та ліквідації. У такій ситуації відбувається пряма взаємодія організаційно-правової форми із суб'єктом владних повноважень, який здійснює відповідні дії стосовно неї. При цьому суб'єкт владних повноважень зобов'язаний діяти за чітко визначеними алгоритмами при виконанні своїх посадових функцій і не може користуватися дискрецією.

Як підкреслює В. В. Юровська, імперативний метод є сталим для адміністративно-правових відносин, що виникають у різних сферах публічного адміністрування, і полягає у виконанні адміністративних повноважень відповідними суб'єктами [23, с. 152]. Отже, імперативний метод у взаємовідносинах із державою слід розглядати як єдино можливий варіант регулювання.

Взаємовідносини з іншими ОПФ в першу чергу передбачають те, що контрагенти перед вступом у комерційні відносини з певною ОПФ, аналізують також і надійність ОПФ контрагента. Зокрема, має значення чи несуть засновники субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями ОПФ, і це може мати вплив на комерційні умови співпраці.

Тобто, для третіх осіб визначеність конструкції ОПФ з метою взаємодії є також необхідною, і не може передбачати неоднозначного трактування тих чи інших властивостей ОПФ.

Вище ми розглянули недоліки законодавчого регулювання ОПФ та методи регулювання суспільних відносин, що виникають у конструкції ОПФ.

Розглядаючи законодавчі покращення, також слід розглянути і підходи, що стосуються можливого штучного виключення ОПФ з системи. Так, ми описували, що судова гілка влади фактично розчиняє ОПФ приватного підприємства у ОПФ товариства з обмеженою відповідальністю та ОПФ кооперативу.

А. В. Смітюх називає інститут приватного підприємства як окремої організаційної форми «хворою людиною» корпоративного права. Інститут приватного підприємства в історичному контексті існував на противагу інституту товариства з обмеженою відповідальністю. Водночас, перевагами цієї ОПФ було те, що з 1991 року до 2004 року вона давала можливість створення приватного підприємства єдиним засновником, а до 2011 року залишала за собою відсутність обмежень щодо мінімального статутного капіталу [24, с. 207–208].

У зв'язку із внесенням змін в регулювання товариств з обмеженою відповідальністю (можливість створення одним засновником, відсутність обмежень щодо мінімального статутного капіталу), засновник при обранні ОПФ для здійснення господарської діяльності втратив інтерес до приватного підприємства через те, що конструкція товариства з обмеженою відповідальністю пропонує більш якісне законодавче регулювання, що є гарантією дотримання прав засновника при використанні ОПФ.

Наразі, конструкцію приватного підприємства переважно використовують коли прагнуть послуговуватися менш законодавчо врегульованим інструментом, зазначаючи особливості регулювання самостійно у статуті. Проте, слід звернути увагу на те, що не завжди таке регулювання є належним, що призводить до виникнення судових спорів.

ГК України (втратив чинність 28.08.2025 року) у статті 63 передбачається два можливі варіанти підприємств – унітарні та корпоративні. Водночас, унітарні підприємства мають своєю специфікою те, що вони утворюються одним засновником на приватній власності, а корпоративні передбачають об'єднання капіталів або осіб. Розподіл в господарсько-правовій доктрині ОПФ на унітарні та корпоративні розширює можливість вибору та задовольняє потреби засновника з урахуванням конфігурацій економічних відносин.

Законодавчі зміни, що призвели до можливості утворення товариства з обмеженою відповідальністю одним засновником мають своїм наслідком використання структури корпорації не у той спосіб, який природньо був закладений в цю ОПФ – для об'єднання капіталів кількох осіб. Адже, саме для контролю взаємодії при об'єднанні капіталів товариство з обмеженою відповідальністю як конструкція передбачає можливість утворення наглядових рад, ревізійних комісій, а також голосування, як спосіб прийняття управлінських рішень.

А. В. Смітюх, аналізуючи особливості приватного підприємства, зазначає, що обсяг правовідносин між унітарним підприємством та його засновником є ширшим, ніж між корпоративним підприємством та його учасником. Це пояснюється тим, що між засновником та створеним ним унітарним підприємством виникають два комплекси правовідносин – щодо діяльності підприємства та щодо його майна: навіть передавши належне йому майно у розпорядження унітарного підприємства, засновник зберігає за собою право власності на нього [25, с. 132–142].

Запровадження можливості створення товариства з обмеженою відповідальністю однією особою продемонструвало ігнорування специфіки господарського права та індивідуальності приватного підприємства як унітарного утворення.

У цьому контексті Ю. М. Жорнокуй слушно підкреслює, що однією з передумов ефективності правових норм є врахування під час нормотворчого процесу специфічних закономірностей права та дотримання правил законодавчої техніки. Це має забезпечувати внутрішню узгодженість правових рішень, їх юридичну визначеність, стабільність і водночас динамічність правових приписів. Неузгодженість у правовій системі виникає саме тоді, коли завдання вирішуються ізольовано, без належного урахування взаємозв'язків конкретних норм із іншими елементами правового масиву [24, с. 50].

Приватне підприємство є яскравим прикладом унітарного підприємства, що має свою окрему суттєву специфіку яка має бути врахована у системі ОПФ, та не може бути підмінена іншими конструкціями через порушення у законодавчій техніці. Навпаки, внутрішня неузгодженість між нормативно-правовими актами, що призводить до можливої підміни понять має вирішуватися на законодавчому рівні шляхом більш детального врегулювання приватних підприємств.

Окремою частиною питання неактуальності ОПФ є існування повних та командитних товариств. Станом на 1 жовтня 2022 року в Україні зареєстровано 1 290 повних товариств та 368 командитних товариств, що сукупно складають менше ніж 0,01 % від загальної кількості юридичних осіб [5].

Не зважаючи на те, що повні та командитні товариства законодавчо стоять в одному ряду з іншими господарськими товариствами, зацікавленість бізнесу у них складає мізерний відсоток, що обумовлено скоріше вказівкою законодавства на обрання цієї ОПФ, аніж бажанням засновників брати на себе повну відповідальність за зобов'язаннями товариства.

Так, ст. 2 ЗУ «Про страхування» передбачено, що фінансові установи створені у формі повних та командитних товариств є страховиками, які мають право здійснювати страхову діяльність на території України [26].

Використання ОПФ повного чи командитного товариства не є цікавим для засновників, через повну відповідальність за зобов'язаннями товариства, недостатнім регулюванням цих ОПФ у порівнянні з іншими ОПФ господарських товариств. Також, беручи до уваги, що сама субсидіарна відповідальність учасників є своєрідним «важелем контролю» діяльності юридичної особи, він по суті не є ефективним, адже ніщо не виключає можливості використання недобросовісними суб'єктами номінальних засновників для утворення таких суб'єктів господарювання. Водночас, інша організаційно-правова форма – акціонерне товариство – вважається більш надійною, оскільки перебуває під безпосереднім наглядом Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Безперечно, слушним є твердження, що повна відповідальність засновників за зобов'язаннями товариства виступає вагомим чинником у взаємодії з контрагентами та формує для юридичної особи репутацію «прозорої» й добросовісної компанії [27, с. 166].

Проте, значною протиположністю цьому є те, що обираючи ОПФ повного чи командитного товариства засновник разом з підвищенням рівнем відповідальності за діяльність товариства фактично не отримує жодних привілеїв при здійсненні господарської діяльності.

Конструкції повного та командитного товариств поступово втратили своє значення через більш досконале правове регулювання та очевидні переваги інших організаційно-правових форм, а також унаслідок усталеної ділової практики, що надає перевагу формам із обмеженою відповідальністю.

Так, навіть не беручи до уваги законодавчу техніку та проблему ізолюваності вирішення законодавчих задач, покращення регулювання певних ОПФ також має опосередкований вплив на зацікавленість засновника при виборі інших ОПФ.

Водночас, Законодавець має враховувати не лише якісну імплементацію при здійсненні законодавчої техніки, а й наслідки, що виникають у зв'язку з еволюцією господарських відносин.

Тому, у випадках коли не є можливим надання певних переваг на ринку для таких ОПФ як повне та командитне товариства, доречним є їх виключення з обігу у зв'язку з низькою зацікавленістю ними з комерційної точки зору.

6. Висновки

Чинним законодавством України не передбачено визначення поняття “організаційно-правова форма суб'єкта господарювання”. Визначення ОПФ присутнє лише у ДКУ. Водночас, це визначення, з урахуванням поглядів науковців не містить усіх елементів диференціації, що дозволяють повноцінно відокремити одну ОПФ від іншої. Також, ДКУ не встановлює ОПФ на законодавчому рівні, а слугує лише технічним документом.

ЦК України та ГК України містили внутрішні неузгодженості стосовно віднесення тієї чи іншої конструкції юридичної особи до групових категорій. При цьому, втрата чинності ГК України, що відбулася в серпні цього року, призводить до звуження підходів до визначення організаційно-правових форм юридичних осіб та втрати їх різноманітності. Ліквідація дуального регулювання організаційно-правових форм юридичних осіб є однією з найбільш спірних наслідків скасування Господарського кодексу України. Такий крок призведе до втрати спеціалізованих норм щодо правового статусу суб'єктів господарювання, які враховували специфіку підприємницької діяльності. Звуження підходів до класифікації та правоздатності юридичних осіб спричинить меншу гнучкість у правозастосуванні та обмежить можливості суб'єктів господарювання у виборі оптимальних організаційних форм. Це також закряє можливості для врахування національних особливостей корпоративного права, які були відображені у Господарському кодексі. З часом багато скасованих положень ГКУ щодо організаційно-правових форм набуватимуть затребуваності, коли практика виявить недостатність уніфікованого цивільно-правового підходу для регулювання різноманітних господарських структур. Загалом, скасування ГКУ є кроком назад від формування гнучкої системи регулювання юридичних осіб, яка враховувала би як приватноправові, так і господарсько-правові принципи.

У ЦК України та ГК України відсутній виключний перелік ОПФ. Частина ОПФ регламентується законами, що існують паралельно з кодифікованими актами. Водночас, виключний перелік ОПФ, що існують в Україні можна відстежити лише у ДКУ, що є джерелом можливих ОПФ при внесенні інформації до ЄДР. Також, ЦК України та ГК України містять відсилання до ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію», що втратив чинність.

ОПФ, що утворюються завдяки суміжним законам не є індивідуалізованими, що дозволяють чітко відмежувати їх від ОПФ передбаченими іншими нормативно-правовими актами. Це створює певну невизначеність для користувачів ОПФ при здійсненні господарської діяльності.

Не зважаючи на виключність переліку ОПФ у ДКУ, з урахуванням позиції Верховного Суду, існує правова невизначеність щодо того чи є всі елементи, що зазначені у ДКУ організаційно-правовими формами. Це, відповідно, має вплив на те, що бізнес не може гарантовано розраховувати на певні особливості тієї чи іншої ОПФ. Зокрема, найбільш релевантною ця проблема є для приватних підприємств, що складають 13,7 % всіх зареєстрованих юридичних осіб, оскільки їх засновники не можуть однозначно знати, які положення вони мають розраховувати – на положення, що застосовуються до товариств з обмеженою відповідальністю, чи на положення, що застосовуються до виробничих кооперативів.

Неврегульованість визначення «організаційно-правова форма суб'єкта господарювання» на законодавчому рівні та невизначеність виключного переліку можливих юридичних конструкцій призводить до певної непередбачуваності корпоративної складової при здійсненні господарської діяльності.

ОПФ, як юридична конструкція має особливу природу суспільних відносин, що не можуть бути предметом лише імперативного, або ж лише диспозитивного методів регулювання. Водночас, використання імперативного методу має стосуватися лише ключових аспектів – регулювання суспільних відносин ОПФ з державою, ОПФ з іншими ОПФ, засновників з органами управління ОПФ, засновників з конструкцією ОПФ. Це вимагає чіткої системи ОПФ, їх визначеної доктрини та класифікації. При здійсненні регулювання вибору ОПФ засновником, засновнику має надаватися широкий вибір імперативно-передбачених ОПФ, що наближуватиме його до більшого режиму диспозитивності.

Приватне підприємство є невід’ємною частиною системи ОПФ як унітарне підприємство, що має свої особливості, і що не може штучно розчинятися у корпоративних підприємствах, оскільки це суперечить господарсько-правовій доктрині, та спотворює природу унітарних і корпоративних підприємств. Приватне підприємство як конструкція розширює вибір для засновника, і дозволяє врахувати більший спектр інтересів. Проте, ця конструкція потребує більш якісного регулювання на законодавчому рівні.

Конструкції повного товариства та командитного товариства не є такими, що активно використовуються в господарському обороті. Однією з очевидних причин є відсутність переваг перед іншими ОПФ для засновника, що робить їх менш цікавими. Водночас, Законодавець має враховувати такий комерційний аспект, та, або ж має створити такі переваги з метою популяризації повної відповідальності як стандарту серед суб’єктів господарської діяльності, або ж виключити конструкції повного та командитного товариств з обігу як неактуальні.

References

1. Spasybo-Fatieieva, I. V. (2006). Problematyka orhanizatsiino-pravovykh form yurydychnykh osib (na prykladi spilnykh pidpriemstv) [Problems of organizational and legal forms of legal entities (on the example of joint ventures)]. *Universytetski naukovy zapysky*, (1), 71–78. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2006_1_11 (in Ukrainian)
2. Snisarenko, L. Yu. (2014). Orhanizatsiino-pravova forma yurydychnoi osoby: teoretychni poniattia ta problemy praktychnoho zastosuvannya [The organizational and legal form of a legal entity: theoretical concepts and problems of practical application]. In *Conference proceedings "Building a New Ukraine"* (pp. 371–379). Kyiv: Vydavnychiy dim "Kyievo-Mohylianska akademiia". <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/4613> (in Ukrainian)
3. Avetyasian, M. R. (2019). *Orhanizatsiino-pravova forma hospodariuvannia* [Organizational and legal form of management] (Doctoral dissertation, Donetsk National University named after Vasyl Stus). Vinnytsia. <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/7639> (in Ukrainian)
4. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003, May 15). Pro derzhavnu reiestratsiiu yurydychnykh osib, fizychnykh osib-pidpriemstiv ta hromadskykh formuvan [On state registration of legal entities, individual entrepreneurs and public organizations], Law of Ukraine No. 755-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (in Ukrainian)
5. State Statistics Service of Ukraine. (2022). *Kilkist zareiestrovanykh yurydychnykh osib za orhanizatsiino-pravovymy formamy hospodariuvannia* [Number of registered legal entities by organizational and legal forms of management]. https://ukrstat.gov.ua/edrpoi/ukr/EDRPU_2022/ks_opfg/ks_opfg_1022_ue.xls (in Ukrainian)
6. State Committee of Ukraine on Technical Regulation and Consumer Policy. (2004, May 28). Pro zatverdzhennia natsionalnykh standartiv Ukrainy, derzhavnykh klasyfikatoriv Ukrainy, natsionalnykh zmin do mizhderzhavnykh standartiv, vnesennia zminy do nakazu Derzhspozhyvstandartu Ukrainy vid 31 bereznia 2004 r. № 59 ta skasuvannia normatyvnykh dokumentiv [On approval of national standards of Ukraine, state classifiers of Ukraine, national amendments to interstate standards, amendment to Order No. 59 of the State Committee for Consumer Protection of Ukraine dated March 31, 2004, and repeal of regulatory documents], Order No. 97. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0097609-04#Text> (in Ukrainian)
7. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003, January 16). Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine], Law of Ukraine No. 435-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (in Ukrainian)
8. Zozuliak, O. I. (2015). Problemy vdoshkonalennia pravovoho rehuliuвання zdiisnennia pidpriemnytskoi diialnosti nepidpriemnytskymy orhanizatsiiamy zi statusom yurydychnoi osoby [Problems of improving legal regulation of entrepreneurial activity by non-commercial organizations with legal entity status]. *Pravo i suspilstvo*, 5, 76–90. (in Ukrainian)

9. Verkhovna Rada of Ukraine. (2016, June 2). Pro sudoustrii i status suddiv [On the judiciary and the status of judges], Law of Ukraine No. 1402-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (in Ukrainian)
10. Ruling of the Grand Chamber of the Supreme Court in court case No. 916/2813/18 (2021, June 29). <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98531899> (in Ukrainian)
11. Kybenko, E. R. (1999). *Korporativnoe pravo* [Corporate law]. Kharkiv: Espada. (in Ukrainian)
12. Kucherenko, I. M. (2004). *Orhanizatsiino-pravovi formy yurydychnykh osib pryvatnoho prava* [Organizational and legal forms of legal entities of private law]. Kyiv: IDiP, DP "Yurydychne vydavnytstvo 'Asta'". (in Ukrainian)
13. Kochyn, V. V. (2018). "Anatomiia" ta "fiziologiia" yurydychnoi osoby pryvatnoho prava: problemy doktryny ta zakonodavstva ["Anatomy" and "physiology" of a private law legal entity: problems of doctrine and legislation]. In V. V. Luts (Ed.), *Korporatyvne pravo Ukrainy ta krain Yevropeiskoho Soiuzu: novely zakonodavstva* (pp. 85–89). Ivano-Frankivsk: NDI pryvatnoho prava i pidpriemnytstva. <https://lnk.ua/rmNBA13VG> (in Ukrainian)
14. Kocherhina, K. O. (2005). *Zmist orhanizatsiino-pravovykh form pidpriemnytskykh tovarystv: interesy, funksii, pravovi zasoby* [Content of organizational and legal forms of business companies] (Doctoral dissertation, Yaroslav Mudryi National Law University). Kharkiv. (in Ukrainian)
15. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003, January 16). Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Commercial Code of Ukraine], Law of Ukraine No. 436-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (in Ukrainian)
16. Borysov, I. V. (2016). Orhanizatsiino-pravova forma finansovykh ustanov yak pravovi mekhanizm uzgodzhennia ekonomiko-pravovykh interesiv osnovnykh uchastnykiv rynku finansovykh posluh [The organizational and legal form of financial institutions as a legal mechanism for reconciling economic and legal interests of main market participants]. *Pravo ta innovatsii*, (4), 61–67. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2016_4_10 (in Ukrainian)
17. Borysov, I. V. (2016). *Orhanizatsiino-pravovi formy rynku finansovykh ustanov yak uchastnykiv finansovykh posluh* [Organizational and legal forms of the market of financial institutions as participants of financial services] (Author's abstract of the candidate dissertation). Kharkiv. (in Ukrainian)
18. Verkhovna Rada of Ukraine. (2012, July 5). Pro advokaturu ta advokatsku diialnist [On the bar and legal practice], Law of Ukraine No. 5076-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (in Ukrainian)
19. Zozuliak, O. I. (2017). *Nepochatkovi yurydychni osoby yak subiekty tsyvilnoho prava: teoretychni ta praktychni aspekty* [Non-commercial legal entities as subjects of civil law: theoretical and practical aspects]. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky. (in Ukrainian)
20. Romaniuk, Ya. M. (2016). Pravova pryroda dyspozytyvnykh norm tsyvilnoho prava Ukrainy [The legal nature of dispositive norms of civil law of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, (4), 138–151. http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2016_4_15 (in Ukrainian)
21. Koziubra, M. I. (Ed.). (2015). *Zahalna teoriia prava* [General theory of law]. Kyiv: Vaite. (in Ukrainian)
22. Pohribnyi, S. O. (2010). Imperatyvni ta dyspozytyvni normy ta yikh rol u rehuliuванні tsyvilnykh vidnosyn [Imperative and dispositive norms and their role in regulating civil relations]. *Universytetski naukovy zapysky*, 2, 46–54. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2010_2_8 (in Ukrainian)
23. Yurovska, V. V. (2017). Imperatyvnyi metod administratyvnoho prava: okremi dumky shchodo podalshykh perspektyv doslidzhennia [Imperative method of administrative law: some views on further research]. *Visnyk NTUU "KPI". Politologiia. Sotsiologiia. Pravo*, 3/4(35/36), 151–154. <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/25339> (in Ukrainian)
24. Spasybo-Fatieieva, I. V. (Ed.). (2021). *Korporatyvne pravo kriz pryzmu sudovoi praktyky* [Corporate law through the prism of judicial practice]. Kharkiv: EKUS. (in Ukrainian)
25. Smitiukh, A. (2018). Shchodo spivvidnoshennia korporatyvnykh prav, orhanizatsiino-hospodarskykh povnovazhen ta orhanizatsiino-ustanovchykh povnovazhen vlasnyka [On the correlation of corporate rights, business organization powers and organization powers of the owner]. *Pravo Ukrainy*, (6), 132–142. <https://dspace.onu.edu.ua/handle/123456789/19892> (in Ukrainian)
26. Verkhovna Rada of Ukraine. (2021, November 18). Pro strakhuvannia [On insurance], Law of Ukraine No. 1909-IX. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#n2320> (in Ukrainian)
27. Sokolovska, Yu. V. (2019). *Uchasnyky pidpriemnytskykh tovarystv yak subiekty tsyvilno-pravovoi vidpovidalnosti u korporatyvnykh vidnosynakh* [Participants of business companies as subjects of civil liability in corporate relations] (Candidate of Sciences dissertation, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University). Ivano-Frankivsk. https://svr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/5/2019/06/dis_Sokolovska.pdf